

Dolny Śląsk. Monografia historyczna

red. Wojciech Wrzesiński,

Wrocław 2006, ss. 916

W 2002 r. środowisko naukowe Uniwersytetu Wrocławskiego zrealizowało ambitny projekt napisania monografii prowincji śląskiej. Powstała wówczas praca *Historia Śląska*, którego zredagowania podjął się Marek Czapliński, przy współpracy z zespołem badawczym w składzie: Elżbieta Kaszuba, Gabriela Wąs i Rościsław Żerelik¹. Praca zwracająca uwagę przede wszystkim na zagadnienia polityczno-ustrojowe, zajęła miejsce w jednym rzędzie z najwybitniejszymi tego typu publikacjami z okresu tak przedwojennego, jak i historiografii po 1945 r.² Podobnie wysokim kunsztem syntezy może się poszczycić praca Władysława Korty, w

---

¹ *Historia Śląska*, red. M. Czapliński, Wrocław 2002.

² C. Grünhagen, *Geschichte Schlesiens*, t. 1-2, Gotha 1882-1884; K.G. Hoffmann, *Geschichte von Schlesien aus der älteren Zeit bis auf unsere Tage*, t. 1-4, Schweidnitz 1828; H. Aubin, *Geschichte Schlesiens*, t. 1, Breslau 1938; tenże [i in.], *Geschichte Schlesiens*, Stuttgart 1961; K.A. Menzel, *Geschichte Schlesiens*, t. 1-2, Breslau 1808-1810; A. Otto, *Die Geschichte Schlesiens von den ältesten bis die neuesten Zeiten*, Breslau 1833; I.G. Sternagel, *Geschichte Schlesiens*, Breslau 1803; L. Petry i J. Menzel, *Geschichte Schlesiens*, t. 2, Darmstadt 1973; *Historia Śląska*, t. 1: red. K. Maleczyński, t. 2: W. Długoborskiego, t. 3: S. Michałkiewicza, Wrocław 1960-1976; *Schlesien*, [w:] *Deutsche Geschichte im Osten Europas*, red. N. Conrads, Berlin 1994 (wyd 2, Berlin 2002). Marginalne znaczenie mają dalekie od ideału badawczego, mające raczej charakter popularyzatorski prace: K. Piwarski, *Historia Śląska w Zarysie*, Katowice 1947; *Historia Śląska*, red. W. Działowski, Opole 1966; K. Popiołek, *Historia Śląska. Od pradziejów do 1945 r.*, Katowice 1972; S. Mizia, *Historia Śląska. Popularny rys dziejów*, Wrocław 1997; W. Irgang, W. Bein, H. Neunach, *Schlesien. Geschichte, Kultur und Wirtschaft*, Köln 1998; J. Bahlcke, *Schlesien und die Schlesier*, München 2000.

opracowaniu Marka Derwicha *Historia Śląska do 1763 r.*³ Nigdy dotąd jednak nie zdecydowano się na publikację pracy, która w możliwie szerokiej perspektywie stworzyłaby obraz dziejów tylko jednej z dwóch części całości znanej badaczom okresu nowożytnego jako *Hertzogtum Nieder- und Oberschlesien*.

Fakt znacznych rozbieżności ustrojowych, ale przede wszystkim społecznych i gospodarczych, skłonił grupę badaczy pod przewodnictwem Wojciecha Wrześnińskiego do skonstruowania syntetycznego ujęcia dziejów tylko jednej z „części” Śląska. Tak powstawał *Dolny Śląsk. Monografia historyczna*⁴. W skład zespołu badawczego weszło czternaście osób, których nazwiska zostaną przedstawione kolejno. Naukowcy przyjęli założenie, że „nazwa Dolny Śląsk jest powszechnie uznawana nie tylko w Polsce, ale także poza jej granicami zarówno w nauce, jak i w polityce oraz administracji”, choć uczyniono to ze świadomością, iż dla analizy procesów historycznych pozostaje ona zaledwie umowna.

Praca podzielona została na pięć części. Przyjęte cezurę, znane współczesnej historiografii i powszechnie stosowane zostały ledwie skorygowane na potrzeby szerszego rozwinięcia. Swego rodzaju novum pozostanie z pewnością ujednoczenie okresu „Kształtowania się regionu (do 1526 roku)”, zawarte w rozdziale pierwszym. Jego autorzy Wojciech Mrozowicz, Stanisław Rosik, Marek L. Wójcik usystematyzowali wiedzę dotyczącą prowincji w odniesieniu do kwestii jej tożsamości w okresie wczesnośredniowiecznym. Omówiona została kolejno epoka plemienna, problem przynależności państwowej do 1138 r. Na uwagę zasługuje zobrazowanie procesu wykształcania się struktury geograficzno-politycznej Dolnego Śląska. Okresy 1139-1326 i 1327-1526 noszą charakter analityczny – polityka, społeczeństwo, gospodarka, Kościół i religia, kultura. W tym sensie próba zaskoczenia czytelnika nową formułą pisarstwa, dokonana w pierwszym rozdziale tej części przez W. Mrozowicza, po prostu nie jest kontynuowana. W pewnym sensie zbagatelizowany został okres węgierski w historii Śląska, tak podkreślany ostatnio w badaniach nad przedmiotem⁵.

Część druga (Mateusz Goliński, Lucyna Harc, Jerzy Maroń, Przemysław Wiszewski) objęła lata 1526-1806. Została podzielona na cztery podrozdziały: Ludzie, przyroda i gospodarka na Dolnym Śląsku (1526-1618), Dolny Śląsk w czasach habsburskich i pruskich, których rozdział dokonany został dopiero w strukturze części podrozdziałów, jakby tracąc na znaczeniu. Ujednoczeniu uległ temat poświęcony religijności i życiu Kościoła. W podrozdziale czwartym autorzy odnieśli się do rozwoju edukacji, szkolnictwa niższego i wyższego tych czasów. Badacze starali się przewartościować obraz i sposób myślenia o epoce, choć na podstawie dorychczasowych ustaleń badań śląskoznawczych. Część trzecia: *Dolny Śląsk w latach 1806-1918* uzyskała budowę bardziej chrono-

³ W. Korta, *Historia Śląska do 1763 roku*, Warszawa 2003.

⁴ *Dolny Śląsk. Monografia historyczna*, red. W. Wrześniński, Wrocław 2006.

⁵ N. Conrads, *Księżęta i stany. Historia Śląska (1469-1740)*, Wrocław 2005.

logiczną: *W dobie wojen napoleońskich (1806-1815)*, *Dolny Śląsk w latach 1815-1870* i *Dolny Śląsk w Rzeszy Niemieckiej (1871-1918)*. Materiał przygotowany i opracowany został przez Teresę Kulak. Jego opracowanie pozostaje w zgodzie z nowoczesnymi założeniami pisarstwa historycznego, choć został zawężony tematycznie rozdział pierwszy tej części studium (*W dobie wojen napoleońskich 1806-1815*).

Podobnie bardzo interesująca pozostaje część czwarta (*Dolny Śląsk w latach 1918-1945*). Udokumentowana materiałem ikonograficznym, stanie niewątpliwie w centrum zainteresowania samych Wrocławian odkrywających na nowo losy nie tylko własnego narodu, ale przede wszystkim małej Ojczyzny. Zważywszy na bogato reprezentowane archiwalia miast dolnośląskich tego okresu, można było w sposób niezwykle precyzyjny oddać jakość i walory życia mieszkańców Wrocławia, a na ich przykładzie stworzyć obraz funkcjonowania miast śląskich zamieszkałych przez ludność niemiecką i charakter tworzonej przez nią kultury i realiów codzienności. Dlatego też układ od problemu ustrojowego, związanego z przemianami administracji lokalnej, przez dzieje polityczne, zwieńczoney został zagadnieniami dotyczącymi gospodarki, funkcjonowania wsi i dalej opieki zdrowotnej, stosunków wyznaniowych, oświaty, życia kulturalnego, architektury, budownictwa, a nawet turystyki i zainteresowań sportowych. Można jednak odnieść wrażenie, że synteza dość skrótowo zajęła się okresem II wojny światowej.

Ostatnia część: *Dolny Śląsk w latach 1945-2005* (Łukasz Kamiński, Małgorzata Ruchniewicz, Jakub Tyszkiewicz) oparta o wartości narracji diachronicznej, objęła okresy polityczne 1945-1948, 1949-1955, 1956-2005. Dotyczą one przede wszystkim kwestii politycznych, restrukturyzacji społeczeństwa dolnośląskiego po 1945 r., problemów stalinizacji i destalinizacji życia publicznego, a także „śląskiej drogi do niepodległości” roku 1989. Interesujące pozostają uwagi nad życiem kulturalnym, funkcjonowaniem instytucji społecznych, urzędów, edukacją, współczesną aktywnością gospodarczą miasta. Na bok odłożono jednak szeroko podnoszone wcześniej kwestie życia religijnego.

Udanym zabiegiem okazało się być skonstruowanie dołączonego do pracy kalendarium wydarzeń, umożliwiającego szybką orientację w podstawowych dla prowincji okresach dziejowych i wydarzeniach z jej historii. Podobnie systematyzującą funkcję pełnią tabele genealogiczne śląskich rodów panujących, wykazy biskupów wrocławskich, a następnie arcybiskupów. Autorzy nie zapomnieli też o indeksach osobowych i geograficznych, które przy tak wielkim przedsięwzięciu wydawniczym pozostają dziś niezbędnikiem, ale również o kompletnym zaopatrzeniu pracy w materiał ikonograficzny w sposób reprezentatywny obrazujący tematykę pracy. Zrozumienie problemu przemian ustrojowych jest o tyle łatwiejsze, że poszczególne formy systemu śląskiego: podziały administracyjne, system skarbowy i kwartałów wojskowych, znalazły przełożenie na zaprezentowanych przez autorów sporządzonych z dużą dokładnością szkicach i mapach. Zadbano ponadto o wzbogacającą treść, niepublikowane dotąd ekstrakty źródeł dla każdej epoki z osobna, przy zachowaniu dużej dokładności i dbałości o poprawną nomenklaturę tłumaczonego nazewnictwa niemieckiego.

Przedsięwzięcie należy ocenić wysoko, zwłaszcza, że jako pierwsze tego typu ujęcie, zostało zrealizowane z zachowaniem najwyższej staranności i jakości wydawniczej. Dbłość o szczegóły merytoryczne i prezentowane opinie dają asumpt do stawiania kolejnych pytań i analiz. Autorzy zrezygnowali w zasadzie z kontrowersyjnego wartościowania i pozostali w zgodzie z dotychczasowymi ujęciami historiografii zarówno polskiej, jak i niemieckiej od lat realizujących własne programy badawcze w odniesieniu do Śląska. Zawężając wyniki badań do części prowincji, uzyskano możliwość poszerzenia struktury pracy i ogarnięcia w jednym tomie rozproszonych dotąd w pracach, artykułach i przyczynkach treści z zakresu nie tylko polityki, systemu prawnego i ustroju, ale również kultury i sztuki, życia codziennego mieszkańców. Przy okazji dano też wyraz indywidualizmowi społeczeństwa dolnośląskiego, tworzonego na podstawie wzorców kulturowo niemieckich, które na omawiany terenie doczekały się szczególnych, właściwych mu abrewiacji. Pracy warto się też przyjrzeć przede wszystkim dlatego, że prezentowane są opinie i wnioski autorów, bowiem „opierają się na wynikach własnych badań, a przedstawione studia niejednokrotnie są zapowiedzią dalszych, pogłębionych i poszerzonych poszukiwań”⁶.

Jarosław Kuczer

---

⁶ Cyt. ze „Wstępu” do wydania, s. 9-12.